

ARBETSRAPPORT NR 37

Att studera massmediernas innehåll

En genomgång av innehållsstudier inom svensk
forskning om journalistik, medier och kommunikation

Bengt Johansson
1993

ISSN 1101-4679

INNEHÅLL

TABELLER , FIGURER OCH DIAGRAM

INLEDNING	1
1. VAD ÄR INNEHÅLLSANALYS?	1
1.1. <i>Kvantitativ analys - den berelsonska innehållsanalysen</i>	1
1.2. <i>Kvalitativa texttolkningstraditioner</i>	3
1.3. <i>Oförenliga traditioner eller ...?</i>	5
2. ATT ÖVERBLICKA ETT FORSKNINGSFÄLT	6
3. DESKRIPTIV INNEHÅLLSANALYS - STUDIER AV MEDIEINNEHÅLLET I SIG	8
3.1. <i>Studier av innehållsaspekter</i>	8
3.1.1. <i>Nyheter från TT</i>	8
3.1.2. <i>Veckopressen i Sverige - analyser och perspektiv</i>	10
3.1.3. <i>Andra studier</i>	10
3.2. <i>Studier av massmediernas språk och form</i>	11
3.2.1. <i>"Åra och lov vare interviewandet"</i>	11
3.2.2. <i>Nusvenskt tidningsspråk</i>	12
3.2.3. <i>Andra studier</i>	13
4. NORMATIV INNEHÅLLSANALYS - HUR BÖR INNEHÅLLET SE UT?	14
4.1. <i>Massmedierna och objektiviteten</i>	14
4.1.1. <i>Objektiv nyhetsförmedling</i>	14
4.1.2. <i>Extra- och intramedia data</i>	16
4.2. <i>Studier av medieinnehållets kvalitet</i>	17
4.2.1. <i>Massmedierna som informations- och opinionsförmedlare</i>	17
4.2.2. <i>Andra studier</i>	19
5. EXPLANATIVA INNEHÅLLSSTUDIER - FÖRKLARINGAR TILL INNEHÅLLET'S UTSEENDE	20
5.1. <i>Nyhetsvärdering och nyhetsideologier</i>	20
5.1.1. <i>Nyheter och verkligheten</i>	20
5.1.2. <i>Bilden av Sverige</i>	22
5.1.3. <i>Tredje världen i nyheterna</i>	23
5.1.4. <i>Andra studier</i>	24
5.2. <i>Massmediernas innehåll som en kulturell spegel</i>	24
5.2.1. <i>Reklam och samhällsförändring</i>	24
5.2.2. <i>Samhällsklasser i TV-fiktion</i>	26

INLEDNING

I mars 1979 hölls i Rättvik en skandinavisk konferens om innehållsanalys som metod inom massmedieforskningen. Konferensen resulterade i en bok där deltagarna redogör för sin syn på hur innehållsanalysen kan användas inom massmedieforskningen. I inledningskapitlet gör Karl-Erik Rosengren ett försök att kartlägga den nordiska innehållsanalysens historia. Som flera andra massmedieforskare nämner han den svenska censurans kartläggning av religiösa symboler i *Sions sånger* på 1700-talet som ett exempel på tidig kvantitativ innehållsanalys (se även Asp 1986, Krippendorf 1980, Holsti 1969). Rosengren skiljer ut tre sätt att använda innehållsanalys inom den nordiska massmedieforskningen: (1) Försök att kombinera kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys, (2) studier över tid och (3) jämföra mediedata med andra medier (intra-media data) eller data som är fristående från medier (extra-media data) (Rosengren 1981 s.12-18).

Den här uppsatsen har som huvudsyfte att liksom Rosengren göra en översikt av teman och ansatser som använts för att studera massmediernas innehåll. Jag väljer dock att begränsa mig till svensk massmedieforskning. Rosengren skiljer även mellan kvalitativ och kvantitativ innehållsanalytisk metod. Denna distinktion skall även uppmärksammas här och frågan om vad innehållsanalys är och vad som menas med kvantitativ respektive kvalitativ innehållsanalys får inleda framställningen.

1. VAD ÄR INNEHÅLLSANALYS?

1.1. Kvantitativ analys - den berelsonska innehållsanalysen

Vad som menas med innehållsanalys är inte alldeles självklart. Begreppet kan stå för mycket; allt studium av texter och bilder kan i någon mening sägas vara innehållsanalys. Men när det gäller massmedieforskning så har dock innehållsanalys fått en speciell betydelse - en analys där en kvantitativ beskrivning av innehållet görs. Metoden kan kort sägas innebära att man skiljer forskare och mätinstrument åt, man beskriver sitt mätinstrument och sätter upp klara tolkningsregler för hur textanalysen går till. Kännetecknen för den kvantitativa innehållsanalysen är att den är avsedd att ge en objektiv, mätbar och verifierbar redogörelse för det påtagliga innehållet i ett meddelande. Den arbetar med identifiering och räkning av utvalda enheter i ett bestämt innehåll. De räknade enheterna kan vara vad som helst som forskaren vill undersöka, t ex vilka artikeltyper som förekommer i tidningar, andel män respektive kvinnor i TV-nyheter, andelen våld i filmer, politikernas användning av vissa ord etc. Metoden används oftast på stora material vilka annars är svåra att överblicka och statistiska metoder används för analys av materialet. Innehållsanalysen är nonsektiv; alla enheter är lika viktiga. Trots sitt namn är dock innehållsanalysen inte bunden till att endast studera innehållet, även formaspekter är möjliga att undersöka med hjälp av metoden, t ex antal klipp i filmer, rubrikstorlek etc.

Den kvantitativa innehållsanalysen har framförallt utvecklats inom samhällsvetenskapen. Den amerikanske statsvetaren Lasswells studier av nazistpropaganda under andra världskriget brukar räknas som en av de klassiska studierna där metoden använts (Hofstetter 1981 s.533f). En annan av innehållsanalysens "fäder" som ofta citeras är statsvetaren Bernard Berelson. I hans bok *Handbook of Political Communication* från 1952 finns den definition av innehållsanalys som blivit den "klassiska". Berelson menar att innehållsanalysen är en "*research technique for the objective, systematic and quantitative description of the manifest*

sammanfaller med den kritik som riktas mot den positivistiska forskningens tendens att atomisera och fragmentisera den verklighet man vill studera (Findahl/Höijer 1981 s17, se även Hemánus 1981).

Men kritiken mot den berelsonska innehållsanalysen finns även representerad bland de som anser att den kvantitativa innehållsanalysen är en fruktbar metod. Ett exempel är den amerikanske massmedieforskaren Klaus Krippendorff som i en handbok för innehållsanalys kritiserar Berelsons definition för att vara alltför snäv. Han menar att distinktionen mellan manifest och latent innehåll inte är möjlig att göra om inte innehållsanalys bara ska bli ett räknande av ord. Krippendorffs definition blir därför vidare och innehållsanalys definieras som "*a research technique for making replicable and valid inferences from data to their context*" (Krippendorff 1980 s.21). Och när man studerar forskning kring massmediernas innehåll verkar det åtminstone på senare år finnas en vilja att tona ner motsättningarna mellan kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys. En del vill hellre tala om systematisk innehållsanalys av kvantitativ eller icke-kvantitativ typ för att betona att allt vetenskapligt studium av texter först och främst är systematiskt (Hadenius/Weibull 1970), andra menar att gränsen mellan kvantitativt och kvalitativt är svår att dra överhuvudtaget; i alla innehållsanalys förutom de där analysen går ut på att bara räkna ord, förekommer inslag av tolkning (Krippendorff 1980, Asp 1986).

1.2. Kvalitativa texttolkningstraditioner

Motsatsen till en kvantitativ innehållsanalys brukar benämnas kvalitativ innehållsanalys. Kvalitativ innehållsanalys är dock inte en enhetlig metod. Det är snarare ett samlingsnamn för en mängd olika texttolkningstraditioner. Till denna typ slås ofta textanalyser samman, vilka med olika ansats studerar texter (hermeneutik, strukturalism, semantik mm). Jag tänker här ta upp *några* av dessa traditioner för att visa dess utgångspunkter och användningsområde. Dessa ansatser har alla växt fram ur behovet att studera särskilda texttyper och har därför olika utgångspunkter och inriktning.

Inom *hermeneutiken* är intresset särskilt inriktat på ontologiska och epistemologiska förutsättningar för tolkning. Hermeneutiken, eller den klassiska tolkningsläran problematiserar frågan hur förståelse är möjlig. Detta är inte en enhetlig forskningstradition men frågorna om vad det innebär att tolka en text och vilka metoder som skall användas står i centrum. Den tyske filosofen Wilhelm Dilthey gjorde i slutet av 1800-talet distinktionen mellan "Erklären" och "Verstehen" och menade att det var naturvetenskapens uppgift att förklara, medan humanismens uppgift var att förstå eller tolka. Denna distinktion är viktig inom hermeneutiken. Den tyske filosofen Hans Georg Gadamer ser förståelse av en text som en "fusion av horisonter". En tolkning av en text är beroende av alla tidigare tolkningar av denna text. Varje människa har en "horisont", kunskap och förförståelse och när tolkarens horisont och textens horisont möts är förståelse möjlig. Gadamers menar dock att vi inte kan förstå författarens intention - vi kan inte ställa oss utanför historien. Gadamers syn på tolkning är inte oemotsagd. En annan företrädare för denna tradition, E.D. Hirsch, menar tvärt emot Gadamer att det är möjligt att utifrån texten rekonstruera författarens intention med texten (Lindkvist 1981 s.32).

En annan stark texttolkningstradition är *strukturalismen*. En av dess rötter kan sökas i det förrevolutionära Ryssland. En av de ryska formalisterna, Vladimir Propp, intresserade sig för klassificering av ryska folksagor. Propp visade att det varken var fruktbart att klassificera

1.3. Oförenliga traditioner eller ...?

Om den kvantitativa innehållsanalysen angräps av "humanister" för anspråken på att vara en objektiv analysmetod så kritiseras de mer kvalitativa traditionerna av "positivister" för att vara alltför subjektiva i sina tolkningar och urval. Denna strid mellan olika vetenskapsteoretiska ansatser har funnits på agendan inom samhällsvetenskapen under flera årtionden och här i Norden blev den aktuell igen inom massmedieforskningen i början på 1990-talet. De hårdaste antagonisterna underkänner i princip varandras vetenskapssyn, andra menar att de visserligen inte kan förenas men ändå berika varandra och leva sida vid sida. Det finns även de som menar att det faktiskt är möjligt att kombinera kvalitativ och kvantitativ metod (se den sk Höst-debatten i Nordicom-information 1990:1 och 1991:1 eller Rosengren 1983;1989). Frågan när det gäller innehållsstudier är om dessa olika sätt att studera text kan förenas eller åtminstone berika varandra, eller om de olika ansatserna är oförenliga? Statsvetaren Kent Lindkvist har gjort ett försök att klargöra likheter och skillnader mellan olika texttolkningstraditioner. Han menar att de ovan presenterade metoderna åtminstone har två idéer gemensamt. Det första är att analysen skall vara systematisk, även om tolkningar av texten görs så måste de vara systematiska. För det andra "döljer" texten något som metoden kan avslöja. Den kvantitativa innehållsanalysen kan t ex avslöja sändarens intresse genom att analysera texten kvantitativt; semantiken kan avslöja vagheter och oklarheter i språket; strukturalismen kan avslöja dolda strukturer; semiotiken visar underliggande meningar och hermeneutikens tolkningar gör det möjligt att förstå författarens intentioner (Lindkvist 1981 s.29).

Lindkvist sammanfattar med att försöka visa vilka roller en forskare kan ha när han analyserar en text för att visa hur de olika traditionerna förhåller sig till varandra:

1. *Immanent presentation, with the intention of emphasizing what is regarded as the center and the periphery of the text;*
2. *analyzing the text with a meta-language, with the aim of uncovering the different elements of the text in relation to external factors;*
3. *an objectivating presentation, which neutralizes emotive meaning;*
4. *immanent criticism, with the intention of demonstrating inconsistencies, on the basis of the meaning of the text itself;*
5. *developing interpretations to make the text better; and*
6. *a textual criticism with a point of departure in the conceptions and questionings of other systems" (Lindkvist 1981 s.39)*

Tabell 1.1 Forskarens olika roller vid textsstudier.

Typ av roll	1	2	3	4	5	6
Typ av analys						
Kvantitativ innehållsanalys	0	0	+	-	-	-
Hermeneutik	+	0	-*	0	0	-
Strukturalism	0	0	0	+	0	0
Semantik	0	+	0	0	0	0

Kommentar: Tabellen är en bearbetning av Tabell 1.2 i Lindkvist 1981 s.37. I den ursprungliga tabellen redovisas fler ansatser. Lindkvist har inte heller med semiotik som en egen tolkningstradition utan slår samman den med strukturalismen.

+ = obligatorisk   0 = tillåten   - = förbjuden   * = omöjlig

innehållsstudier av massmedier är att den kvantitativa innehållsanalysen så starkt dominerat och haft så olika inriktningar att denna indelning inte räcker. När det gäller andra ansatser så kan det, om man begränsar sig till Sverige vara svårt att hitta lämpliga undersökningar överhuvudtaget. En annan möjlig indelning är att dela in innehållsstudier efter vad som är *syftet* med analysen. Kent Asp har gjort en typologi över olika typer av innehållsanalys. Asp skiljer ut tre olika syften med innehållsanalytiska studier: *deskriptiv*, *normativ* och *explanativ* (Asp 1986 s.20).

Den *deskriptiva* innehållsanalysen har som syfte att endast beskriva innehållet. Asp menar dock att det är ovanligt att bara beskriva innehållet *i sig*. Analysen bygger oftast på jämförelser mellan olika innehållsegenskaper i tid och rum eller med innehåll i andra steg av kommunikationsprocessen. Som exempel kan nämnas jämförelser mellan olika tidningars ledarsidor eller nyhetsrapporteringens utveckling över tid. Den *normativa* innehållsanalysen behöver inte skilja sig i design eller utförande från den deskriptiva, men det som skiljer dem åt är att i den normativa ansatsen jämförs innehållet mot en på *förhand* uppställd norm för innehållets utseende t ex objektivitet eller överensstämmelse med verkligheten. Den tredje typen av innehållsanalys kallar Asp *explanativ*. Denna typ av innehållsanalys har alltså ett förklarande syfte och kan användas på två sätt. Antingen så använder man massmedieinnehållet som *beroende* variabel, dvs innehållet sätts i relation till bakomliggande orsaksfaktorer. Till denna typ av innehållsanalys hör studier som syftar till att förklara varför innehållet ser ut som det gör t ex nyhetsvärderingsstudier. Hit räknas även studier där man med hjälp av innehållet vill uttala sig om intentioner och ideologier hos "kommunikatörerna", t ex innehållet som ett tecken på journalisters ideologiska värderingar. Dessa båda typer är sällan helt renodlade utan sammanfaller ofta. Men även studier där innehållet ses som en indikator på den omgivande kulturen är en typ av *explanativ* innehållsanalys.

Det andra sättet att använda av *explanativa* innehållsanalys är när innehållet ses som en *oberoende* variabel, dvs innehållet *orsakar* effekter av olika slag. Antingen på systemnivå eller på individnivå. Studier där massmedieinnehållets effekter på väljarna under en valrörelse är ett exempel på individstudier. Undersökningar där innehållet ses som en orsak till hur det politiska systemet fungerar är exempel på effektstudier på systemnivå (Asp 1986 s.20).

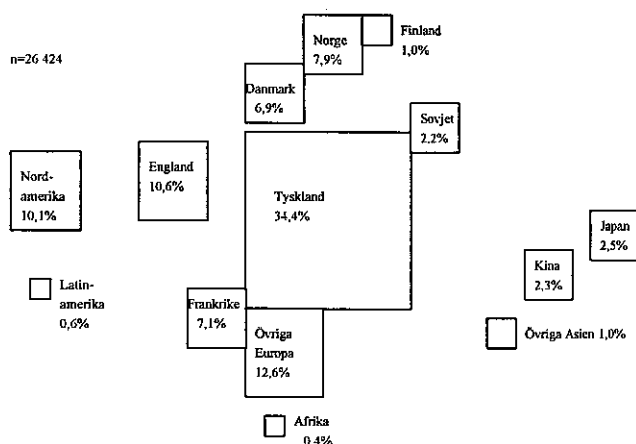
Asp delar även upp innehållsanalytiska studier i kvalitativa respektive kvantitativa ansatser. I det första kapitlet såg vi dock att gränsen mellan kvalitativa och kvantitativa studier kan vara svår att dra. Därför görs inte denna uppdelning här. Men det kommer ändå att framgå i framställningen om studierna har en mer traditionell innehållsanalytisk ansats eller om inspirationen hämtats från andra mer tolkande traditioner.

Syftet är som redan tidigare nämnts att studera vilka typer av innehållsanalys som använts inom svensk massmedieforskning. Framställningen gör inte anspråk på att vara en fullständig inventering av *alla* arbeten som gjorts utan koncentrerar sig på de som jag uppfattar som de viktigaste. Indelningen av olika innehållsanalys kommer att ske efter *syftet* med innehållsstudierna. Fyra olika syften med innehållsanalys utkristalliserar sig:

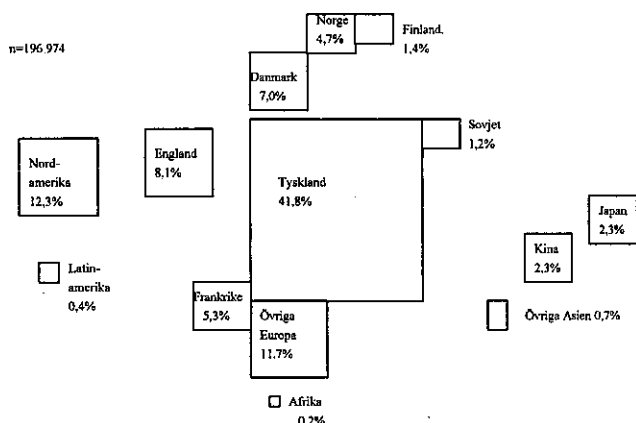
1. **Deskriptiv** innehållsanalys
2. **Normativ** innehållsanalys
3. **Explanativ** innehållsanalys - där innehållet ses som en *beroende* variabel
4. **Explanativ** innehållsanalys - där innehållet ses som en *oberoende* variabel

skillnaden mellan TT och tidningarna är att TT ger mindre utrymme åt Tyskland än tidningarna (se figur 3.1a och 3.1b).

Figur 3.2a. Världsbilden. Dateringsorters andelar i TT:s utrikesmaterial under sex veckor 1932 och 1933.

Figur 3.2b. Världsbilden. Dateringsorters andelar i åtta tidningar under sex veckor 1932 och 1933.

Källa: Hadenius 1971 s.72

Det var en Tysklandscentrerad världsbild som nådde de svenska läsarna under 1930-talet. TT:s roll under denna period varierade beroende på tidningsstorlek. De stora tidningarna med resurser använde endast en liten del TT-material. För de mindre tidningarna spelade TT en större roll. Vissa tidningars utlandsnyheter bestod endast av TT-material (Hadenius 1971 s.86). Under efterkrigstiden fick TT konkurrens av andra nyhetsbyråer visar Hadenius att TT:s roll som nyhetsförmedlare fortsatte att vara betydelsefull och då framförallt för små och medelstora tidningar.

Framställningen är dock inte *rent* deskriptiv, möjliga förklaringar till nyhetsbilden diskuteras. De jämförelser som görs mellan TT:s och dagspressens nyhetsbild syftar ju förutom att beskriva även till att klargöra TT:s roll som nyhetsförmedlare och har därmed även ett förklarande syfte. Även frågan om objektiviteten i TT:s bevakning behandlas i vissa fall (bl a Catalinaaffären och Kårhusockupationen).

Ett annat äldre projekt var *Världsbildsundersökningen*. Det leddes av Jörgen Westerståhl och gjorde med hjälp av kvantitativ innehållsanalys jämförelser av dagspressinnehåll från 1920-talet och framåt (Kronvall 1976).

3.2. Studier av massmediernas språk och form

Deskriptiv innehållsanalys används även för att studera språk- och formaspekter av massmedieinnehållet. Frågor om den journalistiska stilen, dvs hur man skriver och språkbruket i medierna är centrala för denna typ av deskriptiv innehållsanalys. Två undersökningar kommer att redovisas. Den första är Nils-Gunnar Nilssons *"Ära och lofvare interviewandet"* (1975) som är studie om tidningsintervjuns historia och den andra är språkvetaren Hans Strands undersökning *Nusvenskt tidningsspråk* (1984).

3.2.1. "Ära och lofvare interviewandet"

I den moderna journalistiken är intervjun central som metod för inhämtande av information och som presentationsform. Nils-Gunnar Nilssons konstaterar dock att intervjun som journalistisk genre är av relativt sent datum. Nilssons bok har därför två syften, dels att kartlägga tidiga nedslag av intervju såväl i ursprungslandet USA som i Sverige och dels att kartlägga betingelserna för intervjuns uppkomst och introduktion i USA respektive Sverige. Som ovan påpekats så är intervju ett sätt att inhämta information, men dessutom ett sätt att presentera materialet i tidningen. Nilsson skiljer egentligen inte på dessa utan definierar intervjun som *"...det publicerade resultatet av ett möte mellan en representant för pressen och en person, vars uttalanden återges verbatim eller i indirekt form och förutsätts ha intresse för en större allmänhet, dvs ha någon form av nyhetskaraktär"*. (Nilsson 1975 s.18)

När uppkom då intervjun som journalistisk genre? Genom att gå igenom amerikansk pressforskning på området och egen studier av presslägg kan Nilsson fastställa att den första intervjun skrevs av James Gordon Bennet och publicerades den 7 september 1836 i *The New York Herald* (Nilsson 1975 s.30).

Intervjugenren växte fram i den hårda konkurrenssituationen mellan pennytidningarna i New York vid 1830-talets mitt. Ett av skälen till intervjuns genomslag är att den som presentationsteknik ger en starkare autencitetsprägel och större närhet till den person som står i fokus. Men Nilsson pekar även på att tidningarnas starkare ställning som företrädare för en allmänhet som vill ha svar på kontroversiella frågor gjorde att intervjun som teknik blev viktigare (Nilsson 1975 s.36).

Hur var det då i Sverige? Genom att gå igenom exempel på utländska intervjuer som översatts och publicerats i svenska tidningar visar Nilsson att intervjun förekommer i svensk press så tidigt som 1859 men att formen endast förekommer sparsamt och med viss reservation fram till 1870-talets början. Nilsson undersöker även ett konkret fall för att studera den svenska pressens hållning till det nya journalistiska fenomenet. I maj 1873 kröntes Oscar II i Stockholm. Nilsson skriver att *"svenska tidningar beskrev och refererade händelsen på sedvanligt måttfullt sätt"* (Nilsson 1975 s.50). Det intressanta var dock att en korrespondent utsänd av New York Herald gjorde en intervju med kungen i samband med kröningen. Genom att studera hur och i vilken utsträckning den svenska pressen översatte och kommenterade den amerikanska tidningens tilltag visar Nilsson att jordmånen i Sverige

"medelsvåra till svåra". Kvällspressreportagen som "medelsvåra" och veckotidningsreportagen som "lätta till medelsvåra" (Strand 1984 s.25ff).

När det gäller ordförråd visar det sig att reportagen i morgonpress innehåller fler olika ord än kvälls- och veckotidningsreportagen. Mellan kvällspress och veckopress förelåg dock inga skillnader (Strand 1984 s.42). En detaljgranskning av artiklar som handlar om ämnena brott och nöjen görs också och resultaten pekar på att både form- och innehållsord är avhängit ämnet. Noterbart är alltså att ämnet även är avgörande för *hur* man skriver (Strand 1984 s.66). Även när det gäller användning av ordklasser och anförande visar det sig att det finns signifikanta skillnader mellan de tre medierna. I avhandlingens sista kapitel gör Strand dels ett försök att tolka vad de skillnader som konstaterats mellan de olika medierna innebär och dels med hjälp av språksituationen förklara varför språkbruket skiljer sig åt i de tre medierna.

Strands resultat visar bl a att kvälls- och framförallt veckopressreportage innehåller fler personord, dvs är mer personinriktad än samma genre i morgonpress. Det finns även en tendens att dramatisera i vecko- och kvällspress (förekomst av ord som *större, bäst, oj m fl*). När det gäller schablonisering, dvs vilka ämnen som förekommer och ordanvändning menar Strand att resultaten pekar i samma riktning. Kvälls- och veckotidningarna behandlar visserligen fler ämnen än morgonpress med använder färre ord för att göra detta. Slutsatserna som dras är att morgonpressreportagen är mest sakinriktade, formella och komplexa. Veckotidningsreportagen är däremot mer berättande, rumsinriktade och informella. Men när språkbruket i genren som helhet jämförs med andra genrer visar det sig att det är relativt enhetligt. Detta pekar på att det är *genren* som trots allt betyder mer för skillnader i språkbruk än mediet.(Strand 1984 s.124f).

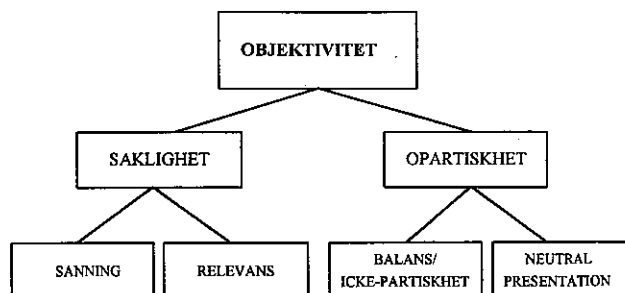
Som avslutning görs ett försök att peka på orsaker till att språkbruket i morgonpressen är mer komplext än i kvälls- och veckopress. Strand menar att resultaten pekar på ett antal förklaringsfaktorer: morgonpress har det mest informerande syftet, innehåller flest sk tunga ämnen, har flest manliga artikelförfattare, har den socio-ekonomiskt högst placerade publiken, står ekonomiskt friast mot sin publik och utnyttjar officiella källor flitigast. Det är alltså flera samverkande faktorer som orsakar skillnader mellan språkbruket i medierna. Flera av dessa har sitt ursprung i situationens krav och det ger enligt Strand stöd för den av språkfolk och stilistiker omhuldade tesen att situationens krav bestämmer språkbruket (Strand 1984 s.146).

3.2.3. Andra studier

En klassiker när det gäller studier av den journalistiska formen är Bengt Nermans *Massmedieretorik* (1973). Nerman använder vad han kallar den dramatiska metoden. Metoden går ut på att ställa frågor till texten om vilken *scen* det utspelar sig på, vilka *aktörerna* som förekommer, vilken *handling* som utspelas. Dessutom studeras relationerna mellan dessa tre faktorer. Metoden tar särskilt sikte på massmediernas tendens att uppfatta och gestalta världen dramatiskt (Nerman 1973 s.55).

Värdet av objektiv information i allmänhet och objektiv nyhetsförmedling är enligt Westerståhl centrala i en demokrati eftersom det är en förutsättning för att medborgarna ska kunna fungera som politiska beslutsfattare. Objektivitetskravets komponenter går Westerståhl igenom i bokens inledning. Objektivitet består då av ett antal grundkomponenter. *Saklighet* och *opartiskhet* är den första nivån och är de krav ställs på Sveriges Radios nyhetsprogram. Dessa består då i sin tur av fyra delkrav; *sanning* och *relevans* respektive *balans/icke-partiskhet* och *neutral presentation* (se figur 4.1).

Figur 4.1. Schematisk skiss över objektivitetsbegreppet

Källa: Westerståhl 1972 s.12.

Hur definierar då Westerståhl dessa begrepp och hur operationaliseras de i de empiriska studierna? Enligt Westerståhl är *sanningskravet* centralt. De andra delkraven kan uppfyllas var och en för sig men de blir irrelevanta om inte en uppgift är sann. Men sanningskravet är inte alltid intressant - små sakfel finns alltid och i politiska debatter är sanningen oftast inte intressant i faktahänseende. Westerståhl menar dessutom att i ett större nyhetsflöde i *en demokrati* är knappast sakfel som ett led i en partisk framställning förekommande (Westerståhl 1972 s.11 ff). Även om sanningskravet kan vara svårt att praktiskt studera så menar Westerståhl att *relevanskravet* är än mer problematiskt. Det beror på att det inte är självklart vilket mått som ska bestämma en händelses relevans. När det gäller vilken information som bäst kan förklara ett skeende menar Westerståhl att det kanske går att pröva i en vetenskaplig undersökning i efterhand men knappast i det praktiska nyhetsarbetet. Om man dessutom frågar sig för *vem* informationen är relevant är det inte ens vetenskapligt möjligt att svara på frågan - svaret beror helt och hållet på läsarens eller lyssnarens subjektiva bedömning. I brist på andra kriterier utgår därför Westerståhls objektivitet ifrån *nyhetsvärderingsprinciper* som garant för relevansen. Nyhetsvärderingsprinciperna begränsar journalistens eller redaktörens subjektiva val, organisationers och utomstående möjligheter att påverka nyhetsförmedlingen och Westerståhl menar att dessa principer i stort speglar majoritetens smak (Westerståhl 1972 s.16). Kravet på *balans eller icke-partiskhet*. Vid en tvåpartskonflikt, som kanske är den vanligaste konflikttypen, blir det centralt att behandla de båda parterna lika. Men när flera parter är inblandade och alla kanske inte är lika viktiga eller berörda uppstår problem med att avgöra hur kravet på balans ska hanteras. Det sista delkravet gäller *neutral presentation*. Det innebär att ordval och uttryckssätt inte får användas på ett sådant sätt att meddelaren tar ställning för en av parterna i konflikten.

Kapitlet om nyhetsrapportering av Vietnamkriget under februari-mars 1968 får här tjäna som exempel på objektivitetsmätningarna. Inledningsvis konstateras det att balanskravet är svårt att ta hänsyn till eftersom det råder sådan obalans i tillgången på källor från de olika parterna i konflikten. När det gäller neutral presentation är det lättare. Varje avsteg från en

allvarlig olycka i kärnkraftverket i Barsebäck. I studien jämfördes en innehållsanalys med en kvalitativ ansats och strukturerade och ostrukturerade intervjuer. Resultaten visade att visserligen återgav medierna korrekt de kraftigaste reaktionerna men att de överdrev utbredningen av dem och att medierna själva uppfann de panikartade flyktreaktioner som dominerade löpsedlar och rubriker (Rosengren m fl 1974).

Att använda extra-media data för att bedöma och förklara mediernas utlandsrapportering gör Rosengren i artikeln *Four types of Tables*. Det finns enligt Rosengren uppenbara problem med att göra normativa uttalanden endast på grundval av analyser där innehållet jämförs med andra medier. Risken finns ju att alla medier har en skev bild av vissa förhållanden eller ett förlopp (Rosengren 1977a s.67ff). Lösningen är då enligt Rosengren vilket nämnts tidigare att använda extra-media data. I exemplet med utlandsrapporteringen kan t ex ett lands befolkningsstorlek användas som norm för rapporteringen. Tanken är så att ju fler invånare ett land har desto viktigare borde det vara att rapportera om händelser därifrån. Rosengren menar dock att metoden att jämföra medieinnehåll med offentlig statistik bäst fungerar där händelseförloppet är klart avgränsat. Det är då lättare att hitta relevanta data att jämföra mediernas rapportering med. Som exempel väljer Rosengren tidningars rapportering av val i olika länder. Ett val är en i tiden klart avgränsad händelse som det går att få uppgifter om vilket gör att det är möjligt och fruktbart med denna typ av jämförelse. Rosengren jämför då i vilken utsträckning London Times, DN och Neues Deutschland rapporterade om val som förrättats i Europa och övriga världen. Här används då verkligheten, dvs hur många val som förrättats, som norm. Resultaten visade att DN rapporterade om fler val än de andra tidningarna. Men täckningstalet översteg aldrig 1/3 av de val som hållits och rapporteringen av val i europeiska val var vanligast. Rosengren visar dessutom i undersökningen att extra-media data kan användas för att förklara nyhetsutbudet (jmf 5.1.2.) (Rosengren 1977a s.68f).

Problemen med att använda extra-media data har dock uppmärksammats. För det första är det oftast svårt att hitta lämpliga jämförelsedata. För det andra är det faktiskt inte "verkligheten" man jämför med utan en verklighetskonstruktion. I praktiken är det alltså två verklighetskonstruktioner som jämförs. Och för det tredje finns risken att forskningen tenderar att endast undersöka sådana fenomen där det går att hitta extra-media data. Konsekvensen kan bli en trivialisering av forskningen (Asp 1986 s.126, Schulz 1976).

4.2. Studier av medieinnehållets kvalitet

4.2.1. Massmedierna som informations- och opinionsförmedlare

För att kunna orientera sig i samhällsfrågor måste medborgarna få information. Frågan om i vilken utsträckning massmedierna informerar allmänheten har Kent Asp undersökt i flera innehållsstudier. Den som skall tas upp här är hämtad från boken *Kampen om kärnkraften* (1984). Ett av kapitlen behandlar frågan om massmedierna i 1980 års folkomröstningskampanj lyckades uppfylla de krav som kunde ställas på dem som informations- och opinionsförmedlare.

Massmediernas roll i detta sammanhang kan enligt Asp knytas till massmediernas två nyhetsfunktioner: *informationsförmedlare* och *opinionsförmedlare*. I sin roll som informationsförmedlare bör medierna förse medborgarna med ett sådant underlag att de fritt och självständigt kan ta ställning i olika samhällsfrågor. I rollen som opinionsförmedlare bör

avgjorde vilken uppmärksamhet de fick. Men det är givetvis också viktigt *hur* en aktör får uppmärksamhet. Genom ett aktörsbehandlingsindex där hänsyn tas till hur ofta aktören framträder och hur ofta aktören omtalas av en annan aktör - positivt och negativt eller neutralt ges ett mått på vilken sorts uppmärksamhet aktören får. Resultaten visade att linje 3 fick en mindre gynnsam behandling än "ja-linjerna" i de flesta medier inklusive Sveriges Radios nyhetsredaktioner. Att ge en gynnsam eller ogynnsam bild av kärnkraften - förekomst av argument för eller emot - är ett annat sätt att vara partisk. Här visar det sig att de tidningar som är för kärnkraft på ledarplats även ger en mer gynnsam bild av kärnkraften. Till denna kärnkraftspositiva grupp hörde även Rapport. Aktuellt i kanal 1 gav däremot en mycket negativ bild av kärnkraften på nyhetsplats. Här skilde sig alltså Sveriges Radios nyhetsredaktioner åt i rapporteringen. Ett fjärde sätt att gynna eller missgynna är om de olika linjernas får framträda i medierna med de budskap de själva prioriterar. Asp kallar detta budskapsprofil och jämför innehållet i linjernas propaganda med innehållet i medierna för att se om det överensstämmer. Resultaten visade att medierna i stort speglade linjernas budskapsprofiler. Asp sammanfattar med att konstatera att "*de svenska massmedierna under 1980 års folkomröstningskampanj i stor utsträckning uppfyllde de krav som kunde ställas på dem som informations- och opinionsförmedlare*" (Holmberg/Asp 1984 s.202).

4.2.2. Andra studier

Karl-Erik Rosengren m fl gör i ett kapitel i en bok om mediekvalitet en översikt över nordiska studier av medieinnehållets kvalitet. Författarna ser kvalitetsbegreppet som en relation. Medieinnehållets kvalitet kan enligt dem vara fyra olika relationer. (1) *descriptive quality*: innehåll - verkligheten, (2) *receiver use quality*: innehåll - mottagare, (3) *sender use quality*: innehåll - sändare (4) *professional quality*: innehåll - professionell kvalitet (Rosengren m fl. 1991 s.70). Till den första typen räknas bl a de objektivitetsstudier och verklighetsjämförelser som refererats tidigare. Till studier av innehållets kvalitet i förhållande till mottagarna ses bl a de mottagar- och effektstudier som gjorts inom ramen för *Media Panel* i Lund. Men även Findahl/Höjers studier av medieinnehållets begriplighet (se 6.1.2.) och studier av mediers trovärdighet klassificeras under denna typ. Som exempel på studier där kvalitet ses som en relation mellan sändarens intentioner och innehållet räknas bl a studier om agenda-setting och partipolitiserings i pressinnehåll. Den sista typen av kvalitetsrelation handlar om relationen mellan medieinnehåll och journalister, dvs studier där fokus riktas mot journalisterna som professionella yrkesmän (Rosengren m fl 1991 s.35).

På det internationella planet verkar det finnas ett stort intresse för studier av kvalitetsaspekter av massmedieinnehåll. Det ovan refererade kapitlet av Rosengren m fl är hämtat från en antologi som givits ut av ett internationellt forskningsprogram - "*Quality Assessment of Broadcast Programming*". Andra som sysslar med mediekvalitet är Denis McQuail som i *Media Performance* (1992) behandlar frågor om mediekvalitet. På hemmaplan har Kent Asp ett femårigt forskningsprojekt med namnet *Journalistik och demokrati - studier kring mediekvalitet*.

och *hur* det rapporteras. Frågan om vad som rapporteras knyts då till urval av nyheter och närmre bestämt till vilka egenskaper hos händelser som gör att de blir nyheter. I boken *På första sidan* (1985) analyserar Hvitfelt med hjälp av kvantitativ innehållsanalys tidningars förstasidor för att se om det finns några gemensamma egenskaper hos de händelser som blir nyheter. Hvitfelt visar att ett antal egenskaper hos händelser kan urskiljas som gör det sannolikare att de blir nyheter än andra händelser (Hvitfelt 1985 s.136).

Till dessa egenskaper hör: (1) händelsen handlar om *politik, ekonomi, brott* eller *olyckor*, (2) händelserna är *viktiga* eller *relevanta*, (3) Händelserna handlar om olika slag av *avvikelser*, (4) händelserna utspelas på *kort avstånd* i olika dimensioner till mediets spridningsområde, (5) händelserna är *konsonanta* med journalisternas och publikens värderingar, (6) händelserna handlar om *eliter*, (7) händelserna är *begripliga* för mediets publik samt att (8) händelsen berör enskilda *personer* (Hvitfelt 1989 s.64).

Men det finns aspekter av *hur* mediernas form och språk inverkar på medieinnehållet. Ifråga om mediernas form skriver Hvitfelt att den innebär "*en bearbetning av ett material...utifrån principer som har sina rötter i klassisk berättarteknik eller dramaturgi*" (Hvitfelt 1988 s.110). Exempel på formaspekter är: (1) förenkling av händelser, (2) intresset riktas mot höjdpunkter i ett händelseförlopp, (3) händelsen "vinklas" t ex lokala aspekter framhävs, (4) personifiering, dvs att kollektiva händelser beskrivs med utgångspunkt från enskilda personer. Bilder, rubriker, ingresser och artikeluppbyggnad - där dramatiskt och sensationellt innehåll läggs först i artikeln - bidrar till att förstärka höjdpunkterna, vinklingarna etc.² Hvitfelt har studerat formens betydelse för innehållet i flera undersökningar. I rapporten om Gulf-kriget används t ex kvalitativ innehållsanalys för att påvisa hur Saddam Hussein i medierna fick personifiera Irak och den irakiska krigsmakten. Den kvalitativa analysen innebär i detta fall att olika slående exempel och citat där Saddam Hussein beskrivs i olika medier får representera helhetsbilden (Hvitfelt/Mattsson 1992 s.102ff).

Men även den journalistiska språkets betydelse för innehållet uppmärksammas. Hvitfelt använder beteckningen "semantiska knep", dvs språkliga metoder för att dölja, framhäva eller förvränga delar av den faktiska verkligheten som beskrivs. De semantiska knepen kan dels vara sätt att ta ställning, genom att man t ex väljer att kalla någon terrorist eller gerillasoldat ger man negativa respektive positiva associationer. Men det vanligaste semantiska knepet är dock att nyhetsspråket *dramatiserar* händelsen. Man använder starkt emotionellt och konnotationsrikt språk. Skälet till att använda semantiska knep är enligt Hvitfelt antingen kommersiella, propagandistiska eller estetiska (Hvitfelt 1988 s.123). Kvalitativa analyser av språkanvändning görs t ex i *Difteri i pressen* (1986) där författaren konstaterar att ord som "epidemi", "drabba", "smittjakt" och "krismöte" används för att dramatisera ett händelseförlopp där dessa ord saknar täckning. Hvitfelt konstaterar här mediernas språkbruk mot vad som kan anses rimligt utifrån vad som faktiskt hände och vilka risker som fanns (Hvitfelt 1986 s.141f).

Hvitfelts undersökningar använder sig alltså både av mer traditionell kvantitativ innehållsanalys och mer kvalitativa ansatser. Hvitfelts angreppssätt är brett och förutom

²Dessa tekniker som används av medierna för att locka publikens uppmärksamhet har även uppmärksamats av norrmannen Gudmund Hernes. Hernes talar om det "mediavridde samfunn" tar upp sex tekniker medierna använder tillspetsning, förenkling, polarisering, intensifiering, konkretisering och personifiering. Kent Asp har anknytning till detta och menar att politikernas och andra makthavares anpassningsprocess till mediernas arbetsvillkor gör att politiken medialiseras - politiken anpassar sig och tar över mediernas arbetslogik (Hernes 1983, Asp 1990 s.9).

är konfrontationsjournalistiken, dvs att konflikter framhävs eller skapas, central i den moderna journalistiken (Westerståhl/Johansson 1985).

5.1.3. Tredje världen i nyheterna

Även Stig Arne Nohrstedts doktorsavhandling *Tredje världen i nyheterna* (1986) är ytterligare ett exempel på att använda innehållsstudier när man försöker klargöra vilka faktorer som styr nyhetsflödet. Utgångspunkten för Nohrstedts avhandling är debatten om en ny informationsordning, dvs debatten om den internationella nyhetssystemets uppbyggnad och innehåll. Tredje världens länder har länge framfört kritiken att nyhetsflödet är obalanserat; nyheter från västvärlden dominerar stort och dessutom anläggs ett västperspektiv på de händelser som skildras från tredje världen. Nohrstedt väljer att med utgångspunkt från denna debatt pröva argumenten som framförts på ett konkret fall: inbördeskriget i Nigeria 1967-70, det sk "Biafrakriget". En av avsikterna med undersökningen är att försöka *förklara nyhetsrapporteringens inriktning och utformning*. Även om Nohrstedt tar upp både nyhetsvärderings- och organisationsansatser är det en prövning av ideologiansatsen som förklaring till nyheternas innehåll som står i centrum. Att studera massmediernas innehåll utifrån en ideologiansats innebär att man försöker ta hänsyn till nyheternas betydelse för spridande och bevarande av vissa föreställningar som befäster vissa maktförhållanden. Exempel på utländska studier av detta slag är t ex Glasgow Media Groups *More Bad News* (1980) och *War and Peace News* (1985) där bl a de brittiska mediernas bevakning av Falklandskriget studerades och där resultaten visade att nyheterna speglade de dominerande klassernas intressen och antaganden om samhället. Problemen med denna ansats är dock, vilket Nohrstedt påpekar att klargöra *vad* i rapporteringen som är ideologisk - i vissa studier kopplas den till klassintressen (Glasgow Media Group) i andra undersökningar är ideologin den västerländska kulturen eller den amerikanska statsideologin (Chomsky och Herman).³ Nohrstedts hanterar detta problem genom att dels relatera nyhetsinnehållet till den traditionella västerländska bilden av Afrika (koloniala föreställningar) och dels till de olika politiska ställningstagandena i konflikten (Nohrstedt 1986 s.27ff).

För att studera nyhetsrapporteringen använder sig Nohrstedt av en traditionell innehållsanalys av ett stort antal tidningar men dessutom görs en semiotisk analys på drygt hundra artiklar. Den semiotiska ansatsen ger enligt Nohrstedt möjlighet att komma åt underliggande innebörder i materialet vilket inte är möjligt med den kvantitativa innehållsanalysen (Nohrstedt 1986 s.37).

Den kvantitativa analysen kopplas till alla tre förklaringsansatserna till medieinnehållet. Som stöd för hypoteser om nyhetsvärdering visade resultaten att bevakningen koncentrerades till den period som erbjöd de mest negativa och konfliktladdade nyheterna, benägenhet att rapportera varierar med kulturellt och geografiskt avstånd mellan tidningsland och Nigeria. Resultaten ger även stöd för teorin om att ju längre avståndet är desto mer negativ blir rapporteringen. Ifråga om organisatoriska förklaringar till medieinnehållet ger resultaten stöd för hypoteser om att det förutsägbara, dramatiska och sensationsinriktade premieras vid urval. Dessutom visar det sig att medier i ett "friare" mediasystem har en tendens att uppmärksamma konflikt mer än medier i mer centralstyrda system (Nohrstedt 1986 s.114f).

³Även Jörgen Westerstahl har kritiserat Glasgow Media Groups arbeten eftersom han menar att kritiken av den brittiska televisionen blir mindre övertygande eftersom en uttalad norm saknas att jämföra nyheternas innehåll med (Westerståhl 1983).

Forskningsprogrammet var tvärvetenskapligt och hade som syfte att för olika områden av efterkrigstidens svenska samhällsliv konstruera sk kulturindikatorer, dvs standardiserade mätinstrument med vars hjälp man kan studera olika aspekter av kultur- och symbolmiljön. Själva rapporten *Reklam och samhällsförändringar* har dels syftet att beskriva förändringar i symbolmiljön dels att öka kunskapen om reklamen som kulturell företeelse.

Utgångspunkten är alltså att samhällsförhållanden påverkar reklamens innehåll. Författarna menar att förhållandet troligen även är det omvända - att reklamen påverkar samhället - men att detta knappast är möjligt att studera empiriskt eftersom dessa processer är så långsamma och dessutom är inbäddade i andra kulturella processer. De förhållanden, kulturella och materiella, som påverkar reklamens innehåll är då: (1) Utbredda föreställningar bland reklamens mottagare, vilket innebär att idéinnehållet reklamen är anpassat till värderingar och normer som är allmänt omfattade eftersom reklam innehåll får inte stöta sig med potentiella köpare; (2) Utbredda föreställningar bland reklamens uppdragsgivare, som innebär att idéinnehållet måste ta hänsyn till företagets lång- och kortsiktiga intressen (3) produktspecifika förhållanden, dvs vilken produkt reklamen handlar om påverkar givetvis innehåll och sätter gränser för reklam innehåll samt (4) reklampraxis som innebär att normer, regler och trender hos reklam makarna som yrkesgrupp inverkar på reklamens innehåll och utformning (Nowak/Andrén 1981 s.23ff).

Tre perspektiv på reklamen anläggs i undersökningen. Det första är reklamen som en del av samhällets symbolmiljö, det andra är reklamen som en spegelbild av den omgivande kulturen och det tredje är reklamen som ett instrument för avsiktlig påverkan. Fokus i studien ligger enligt författarna på de två sista perspektiven (Nowak/Andrén 1981 s.18ff).

Hur gjordes då undersökningen? Urvalet av annonser gjordes på tidsperioden 1950-75 och bestod av 2500 slumpmässigt dragna annonser i svensk populärpress. Metoden som användes var kvantitativ innehållsanalys där tre olika uppsättningar variabler kodades; (1) annonsernas framställning av *personer* (kön, ålder, sysselsättning, relationer etc), (2) de *miljöer* som förekommer i annonserna samt (3) de påståenden som görs i annonserna om produktens egenskaper och de retoriska medel som används för att påverka till köp av varan. Analysenheten är annonsen som helhet, dvs text och bild skiljs inte åt och endast dikotoma variabler används. De två första variabeluppsättningarna präglas av att de mäter förhållanden som är lätt iakttagbara (man-kvinna, natur-stad etc). Retorikvariablerna förutsätter däremot i större utsträckning tolkning (t ex om annonsen uttrycker en viss kvinnoschablon, om varan förknippas med välbefinnande etc). För att lösa reliabilitetsproblemet med denna typ av kodning gjordes ett omfattande förberedelsearbete i samband med utbildningen av kodarna (Nowak/Andrén 1981 s.37ff).

Författarna studerar föreställningar om jämlikhet, välståndsutvecklingen (fritid-arbete, konsumtionssamhället mm), ålderstruktur, naturvärden och storstadstillväxt, internationaliseringen, könsroller samt vilka påverkansmetoder som tillämpas. Det finns inte inom ramen för denna uppsats möjlighet att kommentera alla resultat. Jag väljer därför endast att kommentera *jämlikhet* som är en av de föreställningar som undersöks.

I vilken utsträckning förekommer referenser till ojämlikhet i annonser från 1950-talet och framåt? Bakgrunden är att samhället materiellt sett blivit mer jämlikt under denna period och den närmast totala uppslutning kring begrepp som jämlikhet i den partipolitiska debatten. Nowak/Andrén studerar då förekomst av social ställning och i vilken utsträckning "prestigeassociationer" förekommer som påverkansmetod i annonserna. Resultaten visar att referenser till social ställning minskar under perioden. En annan aspekt av detta är den sk "du-refomen". Diagram 5.1. visar att användningen av tilltalsordet "du" slog igenom

mellanrum fryses till stillbilder och sedan kodas dessa stillbilder. Analysenheten i undersökningen är dessa stillbilder eller baspunkter som Ross kallar dem. Men kontextenheten i undersökningen är det *enskilda* programmet. Utifrån programmet som helhet bestämdes hur baspunkterna skulle kodas, dvs vilka egenskaper personer, situationer etc hade vid de olika baspunkterna (Ross 1988 s.33ff).

Resultaten av undersökningen visade i stort vad liknande internationella undersökningar visat. Makteliten och vissa delar av mellanskiktet är starkt överrepresenterade i underhållningsprogrammen. Arbetare och de flesta kategorier av tjänstemän i mellanställning eller lägre är klart underrepresenterade. I absoluta tal visar resultaten att programutbudet domineras av ett ganska heterogent mellanskikt. Dessa tendenser förstärks också om man begränsar sig till de personer som är mest framträdande i programmen (Ross 1988 s.42ff).

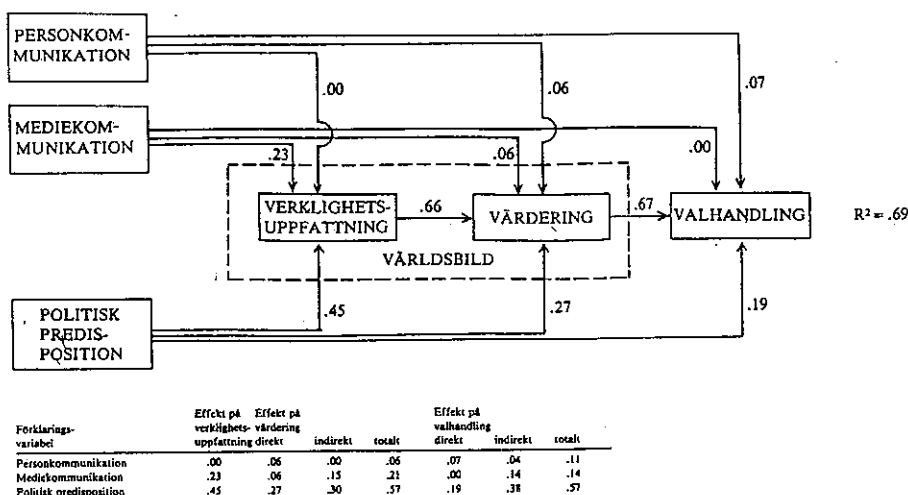
Det mest intressanta i Ross rapport är kanske de resonemang han för om varför innehållet i TV-fiction ser ut som det gör. Speglar det faktiska förhållanden? Samhällets maktstruktur? Allmänt utbredda värderingar och preferenser (den sk internaliserade kulturen)? Dramaturgisk potential, dvs personer kring vilka en spännande historia kan berättas? Eller är det kanske manusförfattarnas värderingar som styr innehållet i första hand? Ross går i polemik mot en stor del av den forskning som försökt förklara TV-innehållet som en spegling av makt, status eller prestige och lutar mer åt att det är den dramatiska potentialen som i större utsträckning avgör vilka personer som förekommer i fictionprogrammen (Ross 1988 s.53ff). Ross sätter kanske fingret på en öm punkt. Möjligheten att med hjälp av TV-innehållet mäta kulturklimatet är ju beroende av att berättartekniska faktorer eller faktorer i mediernas arbetsprocess inte förvränger den kultur den speglar. Om det är den dramatiska potentialen som är avgörande, vilket Ross undersökning tyder på finns det uppenbara svårigheter med ansatsen att studera innehållet i fiction-programmen som en kulturell spegel. Det går givetvis att invända att den bild TV ger genom underhållningsprogram skapar den kultur den ingår i även om innehållet inte bestäms av den omgivande kulturen utan av berättarteknik och mediernas arbetslogik. Men om vi antar detta perspektiv har vi förflyttat oss till en ansats där medieinnehållet ses som en oberoende variabel, där intresset är riktat mot vilka effekter medieinnehållet får. Men detta ska behandlas först i nästa kapitel.

6. EXPLANATIV INNEHÅLLSANALYS - VILKEN EFFEKT FÅR INNEHÅLLET?

Studier som undersöker medieinnehållets effekt kan i princip ha två inriktningar. Den första är de undersökningar som koncentrerar sig på vilken effekt innehållet har på individnivå. En metod att studera medieeffekter är att jämföra medieinnehåll och kunskaper och värderingar hos de människor som tagit del av detta medieinnehåll. Detta är en klassisk ansats inom massmedieforskningen. Lazarsfeld, Berelson och Gaudets studie av presidentvalet 1940 som resulterade i boken *The People's Choice* (1944) hade denna design. Ett modernare amerikanskt exempel är Thomas E. Pattersons *The Mass Media Election* (1980). Kent Asps *Mäktiga massmedier* (1986) har en design som liknar dessa båda. Men effekter av medieinnehållet undersöks även av forskare som inte direkt undersöker *faktiska* effekter. Genom att ta stöd av annan forskning om hur människor förstår, tolkar och uppfattar medieinnehåll diskuterar de medieinnehållets troliga och tänkbara effekter. I denna uppsats får Olle Findahl och Birgitta Höijers *Begriplighetsanalys* (1984) och Peter Dahlgrens *Pressens*

Figur 6.1. Politisk opinionsbildning - en förklaringsmodell (ostandardiserade regressionskoefficienter)

Källa: Asp 1986 s.344

6.1.2. Begriplighetsanalys

I vad som skulle kunna kallas en skärningspunkt mellan kognitiv psykologi, språkvetenskap och massmedieforskning finns den forskning som Olle Findahl och Birgitta Höijer bedriver. Boken *Begriplighetsanalys (1984)* får ses som ett exempel på den inriktning som deras innehållsstudier har fått. I fokus för undersökningarna står nyheter och den centrala frågan är vad det är för information som ges och vilka möjligheter inslagen ger publiken att tillägna sig informationen. För att kunna studera vad i medieinnehållet som förhindrar eller underlättar för mottagaren att tillägna sig innehållet grundar sig begriplighetsanalysen på den forskning om hur människor uppfattar och förstår vardagens texter och vilka faktorer som påverkar detta. Findahl/Höijer studerar alltså inte vad i texten som faktiskt förstås av publiken utan vilka innehålls- och strukturegenskaper i meddelandet som förenklar eller försvårar förståelse av meddelandet.

Boken består av två delar. I den första gör författarna en omfattande genomgång av den forskning som finns om hur människor minns och förstår texter, teorier om textförståelse som grundar sig på strukturella teorier om texters uppbyggnad, presentationsfaktorer (uppläsningshastighet, rubriker etc) inverkan på förståelse mm.

Den andra delen är en begriplighetsanalys av TV- och radioinslag. Begriplighetsanalysen sker i två steg. Det första är en analys av inslagets innehållsstruktur som ska besvara frågan vilken information som ges. Här analyseras vilka uppgifter som nämns och hur de är relaterade till varandra. Det andra steget är presentationsanalys. Här studeras inslaget med avseende på olika aspekter som visat sig betydelsefulla för begripligheten. Först görs dock en bestämning av det kommunikativa sammanhanget. Det innebär att man kontrollerar om ämnet förekommit tidigare i medierna och dessutom görs att en grundlig beskrivning av ämnet. Texten studeras även noggrant för att bedöma oklarheter och underförstådda betydelser. Dessutom studeras tidigare forskning för att försöka bedöma mottagarnas kunskaper i ämnet. Till sist görs även en grov skattning av ämnets svårighetsgrad (Findahl/Höijer 1984 s.124f).

Det empiriska materialet som undersöks är nyhetsprogrammen i Sveriges Radio en vecka 1978. Ur detta nyhetsflöde valdes sedan fyra händelser ut för granskning -

från de första två avsnitten i relation till läsarens vardagssituation och kriminaljournalistikens villkor.

Den kvantitativa analysen kallar Dahlgren för *informationsdimensionen*, dvs vilka fakta som läsaren får genom att ta del av medieinnehållet. Dahlgrens resultat visar att brottsartiklar inte utgör någon stor del av tidningarnas nyhetsstoff och att artiklarna tenderar att var mycket korta. Kvällstidningarna har dock längre artiklar och fler bilder än morgonpress. Analyser av artikelinnehållet visade att rapporter om brottsincidenter eller misstänkta incidenter och polisingripanden dominerar. Våldsbrott är den största kategorin i nästan alla tidningar och polisen är huvudkälla i majoriteten av artiklarna. Dahlgren avslutar denna del med att konstatera att brottsrapporteringen knappast hjälper läsaren att förstå brott på ett djupare plan eller att se bestämda mönster i brottsfenomen. Det oväntade och unika betonas på bekostnad av information som hjälper till att sätta saker och ting i sitt sammanhang. Det finns här ett motsatsförhållande mellan nyhetsvärdering och informationsförmedling (Dahlgren 1987 s. 26).

Den andra delen tar upp vad Dahlgren kallar *gestaltningsdimensionerna*, dvs aspekter som har att göra med hur man skriver. Syftet är att visa hur vissa egenskaper hos texternas gestaltningsdimensioner sannolikt möjliggör (och omöjliggör) uppfattningar och upplevelser hos läsarna.

Hur går då Dahlgren tillväga? För själva textanalysen använder Dahlgren dels det Bengt Nerman kallade massmedieretorik (se 3.2.3.) och dels andra humanistiska texttolkningstraditioner. När det gäller att koppla ihop olika attribut i texten till läsarens upplevelse tar Dahlgren sin utgångspunkt i hermeneutik (t ex Ricoeur) och kvalitativ sociologi (t ex Berger/Luckmann) (Dahlgren 1987 s.30). Även om analysen sägs vara kvalitativ så förekommer det ganska ofta hänvisningar till textfenomen eller stilar som förekommer "ofta", "sällan" eller "ibland".

Dahlgren menar att man måste tränga in i textens infrastruktur, dvs spåra de attribut som är centrala i textens uppbyggnad och förmedling av mening och innebörd. Gestaltningsdimensionerna måste därmed sökas utifrån textens helhet med hänsyn till genre. Dahlgren menar att de artiklar som ingick i undersökningen har tre primära gestaltningsdimensioner:

1. Den stil och struktur som kännetecknar själva det journalistiska berättandet och präglar läsoplevelsen
2. Den narrativa dynamik som för berättandet framåt och tillför en övergripande textuell sammanhållning
3. De tematiska fält som organiserar händelserna i igenkännbara kategorier som anknyter till mänsklig erfarenhet och handling (Dahlgren 1987 s.34).

Kriminaljournalistikens stil tillhör i första hand det allmänna journalistiska språkbruket. Läsaren känner igen sig i denna nyhetssfär och förväntar sig en läsoplevelse han/hon är van vid. Vilken är då den stil och struktur som kännetecknar kriminaljournalistiken? Dahlgren gör den stilistiska analysen genom att använda sk stilaxlar som består av motpoler med glidande skalor. Stilaxlarna som analyseras är komplexitet, påtaglighet, attityd/affekt samt intertextuell närhet.

Stilens *komplexitet* analyseras i tre underkategorier; ordens svårighetsgrad, meningarnas längd och förekomst av bisatser. Analysen visar att orden som används är vanliga - förutom vissa brottsbeteckningar och tekniska begrepp, meningarna är korta och bisatserna är få.

INNEHÅLLSSTUDIER UNDER 1990-TALET - VART ÄR VI PÅ VÄG?

Vi har nu sett vilka ansatser för innehållsstudier som förekommit inom svensk forskning kring medier och kommunikation. Endast en ansats - innehållseffekter på systemnivå - visade sig svår att finna exempel på. Nästa fråga som får avsluta är då vilken eller vilka ansatser som kommer att finnas framöver? Går det att skönja någon trend om vilka typer av innehållsstudier som kommer att vara vanliga under 1990-talet? Som avslutning ska jag försöka svara på denna fråga genom att gå igenom de projektbeskrivningar som finns i den Forskar- och projektkatalog som Nordicom-Sverige gav ut 1993. Projekt där innehållsstudier ingår som metod är totalt sett ungefär 50 procent. Jämfört med tidigare genomgångar av inriktningen på projekt inom svensk massmedieforskning är nivån stabil. Både massmedieforskningsutredningen 1976 och Ulla Carlssons översikt av svensk masskommunikationsforskning mellan 1977 och 1987 bedömer innehållsstudiernas andel av projekten vara ungefär hälften.

Vad syftet är med de olika projekten går alltid att läsa ut i projektbeskrivningarna och i de flesta går det även att utläsa vilka metoder som kommer att användas. Ett problem är att många projekt har breda syften, både deskriptiva och explanativa innehållsstudier förekommer i samma projekt. I sådana fall har jag försökt göra en bedömning av var tyngdpunkten i projektet ligger. Vad visar då denna innehållsanalys av 1990-talets svenska innehållsstudier inom journalistik, medie- och kommunikationsforskning?

Tabell 7.1. Innehållsstudier inom svensk forskning om journalistik, medier och kommunikation 1993 (antal).

Deskriptiva studier:	
1. Innehållsstudier	12
2. Språk och form	8
Normativa studier	3
Explanativa studier - förklaring av innehåll:	
1. Nyhetsvärdering mm	8
2. Kulturindikatorer	4
Explanativa studier - effektstudier	
1. Effekt på individnivå	7
2. Effekt på systemnivå	2

Kommentar: Projekt som bedömts vara rena litteraturvetenskap t ex studier av barnböcker och kriminalfiktion ingår inte.

Resultaten i tabell 7.1. visar att tyngdpunkten ligger på innehållsstudier av deskriptiv karaktär. Gränsen mellan innehållsstudier och språk- och formanalys är svår att dra men utan tvekan är det ändå beskrivningar av massmediernas innehåll dominerar som ansats inom svensk massmedieforskning. Stora projekt inom denna typ av analys är de med historisk ansats (*Etermedierna i Sverige* och *Journalistikens roller*). Här finns dessutom en stor spridning hos forskarna. Statsvetare, sociologer, presshistoriker, språkvetare och massmedieforskare finns representerade. Resultatet ska inte övertolkas. Det är inte självklart att dessa studier är de mest betydelsefulla bara för att de är vanligast. Man bör

REFERENSER

Altheide, David L (1985): *Media Power*. Beverly Hills, Sage.

Asp, Kent (1990): "Medialisering, medielogik, mediekraati". I *Nordicom-information 1990:4*. Göteborg, Nordicom.

Asp, Kent (1986): *Mäktiga massmedier. Studier i politisk opinionsbildning*. Stockholm, Förlaget Akademilitteratur AB.

Berelson, Bernard. (1952): *Content Analysis in Communication Research*. New York, Free Press.

Bryder, Tom (1985): *Innehållsanalys som idé och metod*. Åbo akademi forskningsinstitut

Carlsson, Ulla (1987): *Svensk masskommunikationsforskning 1977-1987*. Göteborgs universitet, Nordicom-Sverige.

Dahlgren, Peter (1987): *Pressens bild av brottsligheten*. Brå information.

Findahl, Olle; Höjjer Birgitta (1984): *Begriplighetsanalys. En forskningsgenomgång och en tillämpning på nyhetsinslag i radio och TV*. Lund, Studentlitteratur.

Findahl, Olle; Höjjer, Birgitta (1981): *Text och innehållsanalys. En översikt av några analysstrategier*. Sveriges Radio, PUB.

Fiske, John (1984): *Kommunikationsteorier. En introduktion*. Stockholm, Wahlström & Widstrand.

Frostedgren, Margareta (1979): "Damernas egen (Idun 1906)" i *Veckopressen i Sverige, analyser och perspektiv*. Simrishamn, Förlagshuset Mälarhusgården.

Galtung, Johan; Ruge, Mari Holmboe (1965): "The Structure of Foreign News" i *Journal of Peace Research*.

Glasgow Media Group (1985): *War and Peace News*. Philadelphia.

Glasgow Media Group (1980): *More Bad News*. London

Hadenius, Stig (1971): *Nyheter från TT. Studier i 50 års nyhetsförmedling*. Stockholm, Bonniers.

Hadenius, Stig; Weibull, Lennart (1970): *Press, radio & TV*. Stockholm, Aldus.

Hallberg, Peter (1983): *Litterär teori och stilistik*. Stockholm, Akademiförlaget.

Hemánus, Pertti (1981): *Massmedierna och objektiviteten*. Stockholm, Almqvist & Wiksell.

Hermén, Göran (1977): "Objektivitet i massmedia" i *Statsvetenskaplig tidskrift 1977:3*.

Hernes, Gudmund (1983): "Media, struktur, vridning och drama" i *NORDICOM-information 1983:3-4*.

Hofstetter, C. Richard (1981): "Content Analysis" i Don D. Nimmo; Keith R. Sanders *Handbook of Political Communication*. London, Sage.

Holmberg, Sören; Asp, Kent (1984): *Kampen om kärnkraften. en bok om väljare, massmedier och folkomröstningen 1980*. Stockholm, Publica Liber Förlag.

Holmberg, Sören (1981): *Svenska väljare*. Stockholm, Liber Förlag.

Holmlöv, P G (1978): *Lokalpressen och kommunalpolitiken. Hur kommunalpolitik rapporteras och bedöms av läsare*. Stockholm, EFI.

Holsti, Ole R. (1969): *Content Analysis for the Social Sciences and the Humanities*. Reading, MA, Addison-Wesley.

Hvitfelt, Håkan; Mattsson, Karin (1992): *Gulfkriget - ett mediedrama i två akter*. Stockholm, SPF.

Hvitfelt, Håkan (1989): *Nyheterna och verkligheten. Byggstenar till en teori*. Rapport 1989:1. Journalisthögskolan, Göteborgs Universitet.

Strand, Hans (1984): *Nusvenskt tidningspråk. Kvantitativa studier av reportage i morgon-, kvälls- och veckopress*. Stockholm, Almqvist & Wiksell.

Svensk forskning om journalistik, medier och kommunikation 1993 (1993): En forskar och projektkatalog från Nordicom-Sverige. Göteborgs universitet.

Westerståhl, Jörgen; Johansson, Folke (1985): *Bilden av Sverige. Studier av nyheter och nyhetsideologier i TV, radio och dagspress*. Stockholm, SNS Förlag.

Westerståhl, Jörgen (1983): "Objective News Reporting" i *Communication Research* 1983:3.

Westerståhl, Jörgen (1977): "Objektiv nyhetsförmedling" i *Statsvetenskaplig tidskrift* 1977:3.

Westerståhl, Jörgen (1972): *Objektiv nyhetsförmedling*. Stockholm, Akademilitteratur.